

Rapport 2012:17

Arkeologi

Väg 880

Arkeologisk utredning i samband med planerad upprustning och breddning av väg 880, sträckan Aareavaara-Kaunisjoensuu, Aareavaara 4:10 m.fl., Pajala kommun. Norrbottens län

Norrbottens museum
Olof Östlund

Dnr 146-2012
Lst dnr 431-4858-2012

RAPPORT

Tekniska uppgifter

Länsstyrelsens (beslut) dnr:	431-4858-2012
Norrbottens museum dnr:	146-2012
Uppdragsgivare/finansier:	Trafikverket
Fornlämning nr:	Raä Pajala 110:1, 110:2, 110:3 samt i omedelbar närhet av Uo Raä Pajala 401:1, 401:2, 410:1
Typ av fornlämningsobjekt:	<u>Inom Utredningsområdet:</u> Raä Pajala 110:1 Boplatsgrop Raä Pajala 110:2 Boplatsgrop Raä Pajala 110:3 Boplatsgrop (bevakas) <u>I omedelbar närhet av Utredningsområdet:</u> Raä Pajala 401:1 Kokgrop Raä Pajala 401:2 Boplats Raä Pajala 410:1 Boplats (bevakas)
Kommun:	Pajala kommun
Socken:	Pajala socken
Landskap:	Västerbotten
Län:	Norrbotten
Fastighet:	Aareavaara 4:10 m.fl.
Typ av uppdrag:	Arkeologisk utredning
Datering:	-
Antal fältdagar och varaktighet	5,5 dagar (3-7 september och 11 oktober 2012) (x 2 personer). I fältdagarna ingår 12 h restid (x 2 personer)
Rapporttid:	6,25 arbetsdagar, (1 person)
Fyndhantering:	-
Fältarbetsledare:	Olof Östlund
Rapportansvarig:	Olof Östlund
Fältpersonal:	Frida Palmbo, Åsa Lindgren
Underkonsulter:	-
Undersökt yta	Hela utredningsområdet (alla delsträckor av vägen) är ca 15,3 km långt vilket motsvarar ca 151 000 m ²
Höjd över havet:	145 -180 m ö h
Koordinater och koordinatsystem:	Utredningsområdet (Uo) är i huvudsak uppdelat i fyra områden (A-D) där varje område i sig består av mindre vägsträckor som ingår i Uo. Område A ligger inom följande koordinater: N 7506370 – 7507710 / E 863730 – 867120 Område B ligger inom följande koordinater: N 7503670 – 7506510 / E 870130 – 873800 Område C ligger inom följande koordinater: N 7497510 – 7502170 / E 872790 – 873790 Område D ligger inom följande koordinater: N 7492510 – 7493610 / E 875050 - 875250 Koordinaterna är i Rikets nät, Sweref 99TM
Inställning GPS:	User grid / WGS 84
Kartblad, 5 km, (Sweref 99 TM)	75I 0g NV, 75I 0g NO, 75I 0h NV, 75I 0h SV, 74I 9h NV, 74I 9h SO
Dokumentationsmaterial:	Samtliga originalhandlingar, i det här fallet digitala fotografier, två A4-sidor och fem A6-sidor med anteckningar, förvaras i Norrbottens museums respektive (akt-, bild-) arkiv. Detta gäller såväl analogt som digitalt material. Foto Acc nr 2012:96:01-17, (17 bilder) bilaga 3
Digitalt dokumentationsmaterial:	Det digitala underlagsmaterialet finns i shapeformat i Sweref 99 TM. Det förvaras på Norrbottens museums servrar. Back-uper tas dagligen av

landstingets IT-personal på samtligt material som förvaras på server. I övrigt inväntas rekommendationer för långtidsförvaring av digitalt arkeologiskt material från Riksantikvarieämbetet, vilka är under utformning.

Digital programvara: Microsoft Office (XP), ArcPad 7.0.1, ArcGIS 9.3, Adobe PhotoShop Elements 9.

Fynd: -

Foto: Digitala, Acc nr 2012:96:01-17 bilaga 3

Ritningar: -

Foto på framsida: Boplatzgroparna vid bron över Kaunisjoki vid Kaunisjoensuu (Raä 110:1 och 110:2, Pajala sn). Frida Palmbo står vid den tredje boplatzgropen (Raä 110:3). Foto från NNÖ, acc nr 2012:69:03 © Norrbottens museum, Olof Östlund

Innehållsförteckning

RAPPORT	1
Tekniska uppgifter	1
Innehållsförteckning	3
Inledning	4
Sammanfattning	4
Syfte	4
Inriktning och problemformuleringar	4
Områdets förutsättningar.....	5
Topografi och naturlandskap	5
Fornlämningsmiljö	6
Forskningshistorik	7
Undersökningens utgångspunkter	8
Arbetsplan	8
Metod och utförande	8
Avvikelser från undersökningsplanen	9
Resultat	9
Undersökningsresultat	9
Vetenskaplig tolkning	12
Vidare undersökningar	12
Utvärdering	12
Referenser	13
Bilagor	13

Inledning

Norrbottens museum har den 3-7 september 2012 utfört en arkeologisk utredning längs med väg 880 mellan Aareavaara och Kaunisjoensuu på fastigheterna Aareavaara 4:10 m fl 3:282, Pajala socken och kommun, Norrbottens län. Kompletteringar av fältarbetet utfördes också den 11 oktober 2012. Arbetet utfördes med anledning av att Trafikverket tänker utföra vägförbättringar av väg 880.

Utredningen utfördes på begäran av Trafikverket, efter beslut av Länsstyrelsen i Norrbottens län (431-4858-2012) med utgångspunkt i fornlämningsbildens i närområdet. Beslutet togs i enlighet med 2 kap, 11§ i lagen om kulturminnen, KML (SFS 1988:950).

Arbetet utfördes av Olof Östlund, Frida Palmbo och Åsa Lindgren, Norrbottens museum.

Sammanfattning

Inga nya fasta fornlämningar eller kulturlämningar påträffades vid den arkeologiska utredningen inom utredningsområdet.

Tre redan tidigare kända boplatsgropar (Raä Pajala 110:1, 110:2 och 110:3) fanns dock inom utredningsområdet, vid södra änden av bron över Kaunisjoki vid Kaunisjoensuu.

En sedan tidigare känd kokgrop och en känd boplats av stenålderskaraktär (Raä Pajala 401:1, samt 401:2) ligger så nära vägen i byn Mella att en eventuell ytterligare slantning för vägen kan påverka skyddsområdena för dessa två lämningar.

Om planerad verksamhet från trafikverket påverkar dessa lämningar eller deras skyddsområden krävs tillstånd för ingrepp i fornlämning. Ett sådant tillstånd söks hos länsstyrelsen.

Syfte

Syftet med utredningen är att fastställa om fornlämningar berörs, dvs. förekomst av fasta fornlämningar inom angivet område. Även eventuella kulturlämningar i utredningsområdet ska registreras. Samtliga lämningar kommer att beskrivas, märkas ut i fält (röda pappersband för kulturlämningar och blågula pappersband för fornlämningar) och fotograferas. För samtliga lämningar kommer status att föreslås. Även skyddsområden för de inom utredningen registrerade lämningarna samt de redan kända inom utredningsområdet ska föreslås för Länsstyrelsen. Syftet med utredningen är att ta fram ett fullgott besluts- och planeringsunderlag för den fortsatta processen inom exploateringsområdet. De huvudsakliga målgrupperna för den arkeologiska utredningen utgörs av länsstyrelsen, Trafikverket, andra myndigheter och andra undersökare.

Inriktning och problemformuleringar

Vid en utredning är inriktningen främst att hitta och registrera fornlämningar och kulturlämningar.

Utifrån fornlämningsbildens i närområdet kunde det framför allt antas förekomma följande fornlämningar: Boplatser, kokgropar, och boplatsvallar. Förutom dessa

fornlämningstyper fanns också anledning att tro att kulturhistoriska lämningar som skogsbrukslämningar, småindustrier och sentida husgrunder kunde förekomma i utredningsområdet, liksom lämningar efter äldre rensköttsel.

Djupare problemformuleringar ingår inte i utredningen.

Områdets förutsättningar

Topografi och naturlandskap

Hela vägsträckan som trafikverket har tänkt förbättra mellan de två byarna Aarea-vaara och Kaunisjoensuu norr om Pajala är 32,1 km lång (bilaga 1:1), men vissa delar av vägen ligger inom områden som tidigare omfattats av arkeologiska utredningar och inventeringar. De områdena ingår inte i den aktuella utredningen.

Utredningsområdet är 15,3 km långt och består av flera vägvsnitt längs med väg 880 mellan de två byarna. Dessa vägvsnitt kan grovt delas upp i fyra områden som Norrbottens museum namngivit "Område A-D", för att göra det enklare att peka ut dem i beskrivningen av utredningen. (bilaga x – xx). Utredningsområdet varierar i bredd från 4 m på ömse sidor vägen upp till 40 m på några ställen där kurvor ska rätas ut. Bredden räknas från dikets yttre kant. Utredningsområdets yta motsvarar ungefär 151 000 m².

Väg 880 går till stora delar längs Muonio älv. Det finns vissa inslag av odlings- och ängsmarker men marken består till största delen av skogsmark, torr-frisk tall- och granskog. Vägen passerar på sina ställen torra marker med barrskog av lavrystyp men även partier med våtmarker av karaktären barrskogsmyr och ristuvemyr. Vägen går över ett antal mindre vattendrag av, de största av dessa är Kaunisjoki, Puurooja och Halmheenoja. Vägen ligger i ett till stora delar flackt landskap med mindre kullar. Det mesta av området ligger vid högsta kustlinjen, men oftast under denna.

Område A

Utredningsområdet inom område A består av relativt plan sandmark med låga höjder som avbryts av enstaka myrstråk. På de torrare markerna är övervägande tallskog. Mera markerade höjder finns vid ett myrstråk vid första kurvan öster om Koskenkangas. På dessa höjder förekommer gropar efter grustäkter. På flygfotot och övriga kartor kan man se att gamla älvfåror ligger utanför Uo 100-300 m längre söderut. Östra halvan av område A är blötare och till stor del avverkat och hyggesplöjt med vegetation av ungtallar och björksly.

Område B

Utredningsområdet inom område B kännetecknas i väster av ett berg (Korvakkovara) och dess moränsluttningar med tallskog. Öster om berget är mestadels hedmark med barrskog, som då och då övergår i björksly dör myrmark/myrstråk kommer nära vägen och Uo. Norr och söder om byn Ristimella är fina torra sandområden. Det i norr är avverkat och markberett. Det i söder är en åsbildning mellan Muonioälven i öster och vattendraget Korvakkajoki i väster. Söder om Korvakkajoki blir marken fuktigare och vegetationen får mer inslag av björk och gran, med undantag för en bergshöjd vars moränsluttning ingår i den sydligaste delen av området B.

Område C

Utredningsområdet inom område C består till stora delar av marker som är avsatta sediment från Muonioälven. Där det inte är åkrar eller gårdstomter är det blöta

marker med björksly. Inne i byarna Nuottaniemi, Kolari och Mella finns enstaka höjder som en gång varit strandbrinkar mot älven. Vattendraget Puurooja som delar Mella i två delar kan en gång ha varit en del av en större älvfåra som idag är myrområden, väster om Uo. I den sydligaste delen av område C går vägen/Uo längre från Muonioälven. Här är det tallhed med, men trots avståndet från älven finns även här inslag av blötare marker med finkornig sand och med granskog.

Område D

Utredningsområdet inom område D ligger på båda sidor om Kaunisjoki. Norr om bron över vattendraget är marken blöt med lövsly och fuktkrävande växtlighet. Området söder om bron, vid Kaunisjoensuu är torrt med tallskogsvegetation på sandmark.

Fornlämningsmiljö

(Under denna rubrik hänvisas till kartorna i bilaga 1:2, fornlämningsöversikt, och de enskilda områdena A – D, bilaga 1:3 – 1:6).

Ungefär halva området, den sydligaste delen har omfattats av fornminnesinventeringen 1992. I övrigt har i området flera arkeologiska utredningar gjorts (se nedan under rubriken Forskningshistorik). De största koncentrationerna av kända fornlämningar finns söder och öster om Aareavaara, norr om Kolari och vid Kaunisjoensuu. Dessa lämningar utgörs av boplatser, boplatsgropar, kokgropar och någon boplatsvall. De flesta av boplatserna är s.k. *boplatser utan synlig anläggning* (inräknat skärvstensförekomster). Boplatserna utan synlig anläggning har ofta rester av skörbränd sten och avfallsrester av stembearbetning, vilket gör att de också ibland brukar kallas boplatser av stenålderskaraktär.

Inom 500 m avstånd från utredningsområdet, samt inom utredningsområdet finns följande fornlämningar enligt det digitala fornlämningsregistret på Internet (FMIS):

Pajala 1274 som utgörs av en boplat som innehåller avslag av kvarts och grönsten samt skärvstenar.

Pajala 1276 är en boplat med innehåll av kvartsavslag och brända ben.

Pajala 1277 är en boplat med innehåll av brända ben, kvartsavslag och avslag av grönsten.

Pajala 1278 är ytterligare en boplat som innehåller avslag av kvarts och grönsten samt ett slipat stycke grönsten.

Pajala 410:1 är en boplat innehållande skärvsten, kvartsitavslag samt en kolkoncentration. Den är enligt FMIS ett "bevakningsobjekt" vilket innebär att man vid fornlämningsinventeringen inte vågat/kunnat fastslå om det verkligen är en fornlämning eller ej.

Pajala 498:1 är en fyndplats för en stenyx.

Pajala 401:1-2 är en kokgrop samt en boplat som innehåller kvartsavslag och ett bearbetat stenstycke i rökkvarts, samt osäkra skärvstenar. Nr 401:2 (boplaten) är ett "bevakningsobjekt" enligt FMIS.

Pajala 103:1-2 är två boplatser med skärvsten, fragmentarisk skrapa av kvarts, restprodukter och splinter av kvartsit samt en boplatsvall.

Pajala 113:1 är en skärvstensförekomst.

Pajala 497:1 där det påträffades en rödbränd yta, kvartsfragment, ett föremål av grönsten samt några brända ben. "Bevakningsobjekt"

Pajala 104:1 är en boplatsvall.

Pajala 110:1-3 utgörs av boplatsgropar varav flera ligger tätt intill väg 880 och därmed inom utredningsområdet.

Pajala 482:3 är en boplatsvall.

Utöver ovanstående fornlämningar finns också ett antal Kulturhistoriska lämningar: Många av dem är tjärdalar som registrerats i närheten av utredningsområdet bl.a.

Pajala 414:1, 487:1, 101:1, 412:1, 498:2, 121:1-3, 113:2, 108:1, 109:1 och **482:2**.

Bland de kulturhistoriska lämningarna finns också några småindustriområden som är lämningar efter 8 kalkugnar (**Pajala 1228-1229**),

Pajala 1284 är en sentida husgrund. **Pajala 1227** är lägenhetsbebyggelse som består av en torplämning som troligen tillhört Kengis bruk. **Pajala 413:1** utgörs av en smideslämning efter en smedja som flyttades på 1940-talet; **Pajala 485:1** är en uppgift om ett viste som nyttjades under 1600-talet samt **Pajala 482:1** som är en kojgrund.

Ett finns också några registreringar i FMIS som inte varit intressanta i utredningen eftersom de inte är att beteckna varken som fornlämningar eller kulturhistoriska lämningar: **Pajala 404:1-2** är sentida gropar och **Pajala 483:1** är en sentida lämning som består av en grop samt timmerrester.

Forskningshistorik

De arkeologiska insatser som har gjorts utöver fornminnesinventeringen i närområdet är följande:

År 2009 utförde Norrbottens museum en frivillig utredning för Northland Resources räkning (Nbm dnr 166-2009), med anledning av gruvetableringen i området norr om Pajala. Vid inventeringen påträffades 4 boplatser av stenålderskaraktär (Raä nr Pajala 1274, Pajala 1276, Pajala 1277 och Pajala 1278). Som nämnts under föregående rubrik var innehållet på boplatserna främst restprodukter av kvarts och grönsten utom på 1276 som enbart hade kvartsmaterial. Två av boplatserna (1276 och 1277) hade brända ben som C14-daterades till tidig mesolitisk tid, omkring 11000 år gamla. (Nbm dnr 166-2009)

År 2010 utförde Norrbottens museum en delundersökning av Pajala 1276 och 1277 inom ramarna för forskningsprojektet *Mellan is och hav* för att mera exakt fastslå boplatsernas ålder och deras miljö. Undersökningen utfördes i samarbete med kvartärgeologer från Lunds Universitet. Den äldre de två boplatserna – Pajala 1276 – daterades då till ungefär 10600 års ålder (9637 +/-128 BP) och vilket visade sig motsvara samma tid som inlandsisen försvann från området. Boplatserna i låg i ett tundralandskap vid inlandsisen och dessutom på en ö i Ancylussjön, den dåtida Östersjön. (Nbm dnr 131-2010). (Lst dnr 431-6687-2010)

År 2010 gjordes också en arkeologisk utredning gjordes av Norrbottens museum av en järnvägskorridor för eventuellt byggande av en järnväg för malmtransporter från gruvor i området norr om Pajala. Vid utredningen påträffades en härd som dock ligger ganska långt från aktuellt utredningsområdet, en sentida husgrund (Pajala 1284) nära väg 880, men också ytterligare två mesolitiska boplatser: Pajala 1281 på den östra sluttningen av berget Aareavaara knappt 2 km sydväst om det nu aktuella utredningsområdet, samt Pajala 1279 vid sjön Lunkujärvi, som ligger drygt 1 km söder om det nu aktuella utredningsområdet. Brända ben från de två boplatserna daterades som en del i den ovan nämnda *Mellan is och hav*-undersökningen som utfördes samma år. Dessa två boplatser fick yngre dateringar, men fortfarande

mesolitiska. Pajala 1279 ungefär 7500 år gammal (6610 ± 55 BP) och Pajala 1281 nästan 9000 år gammal (7855 ± 55 BP). (Nbm dnr 113-2010). (Lst dnr 431-1261-10)

År 2011 genomförde Landskapsarkeologerna en frivillig utredning för trafikverkets räkning. Området som då inventerades var för den tänkta nya anslutningen mellan väg 99 och väg 880, på den östra sluttningen av berget Aareavaara. Inga lämningar påträffades vid detta arbete.

Undersökningens utgångspunkter

Arbetet med utredningen utgick ifrån Norrbottens museums arbetsplan och kostnadsberäkning (Nbm dnr 146-2012, färdigställda den 15 juni 2012). Dokumenten har skrivits med länsstyrelsens förfrågningsunderlag som riktlinje, och de har sedan legat till grund för länsstyrelsens beslut (Lst dnr 431-4858-2012, från den 19 juni 2012).

Arbetsplan

Den arkeologiska utredningen inför Trafikverkets vägförbättringsåtgärder för väg 880 planerades dels som förberedande kart-, arkiv- och litteraturstudier, planering och administration inför fältarbetet, dels i form av fältarbete i två etapper.

Fältarbetets etapp 1 innebar i arbetsplanen en fotvandring med noggrann okulär besiktning inom den yta som utgör utredningsområdet med hjälp av jordsond och eventuellt skelleftepik.

Etapp 2 innebar i arbetsplanen en fördjupad utredning med upptagande av provgropar, vilket sker med spade och skärslev, samt schaktning med hjälp av grävmaskin på ett läge som vid arbetsplanens utarbetande bedömts kunna gömma en boplatz utan synlig anläggning i anslutning till högsta kustlinjen.

Dokumentationen skulle ske genom fotografier och anteckningar. Inmätningar skulle ske med hjälp av handdator/GPS (Sweref 99 TM). Nya lämningar skulle markeras med antingen blå-gula fornlämningsband i papper för fornlämningar, eller röda pappersband för kulturlämningar. Samtliga nya lämningar skulle registreras i handdator i programmet FältGIS i enlighet med RAÄ:s riktlinjer för detta., vilket motsvarar RAÄ:s blankett för registrering i FMIS. Beskrivningen av lämningarna skulle också ske enligt länsstyrelsens riktlinjer, d v s att varje enskild lämning får en egen identitet.

Resultaten av utredningen skulle omvandlas till ett digitalt planeringsunderlag i ArcView, och levereras till länsstyrelsen senast tre veckor efter avslutat fältarbete.

Metod och utförande

Förberedelserna innan fältarbetet tog vid innefattade främst administration, kart- och litteraturstudier samt inläsning i Norrbottens museums närarkiv (tidigare utförda uppdrag i området). Genomgång av Fmis i området runt omkring utredningsområdet har gjorts och likaså studier av topografiska kartor.

Vid fältarbetet utfördes först etapp 1, vilket innebar att hela undersökningsområdets utpekade vägsträckor söktes av okulärt och med hjälp av jordsond. Jordsond används för att undersöka synliga strukturer i markytan, vilket är en enkel och effektiv metod för att upptäcka fornlämningar. Jordsond är även ett effektivt redskap till att bedöma osäkra lämningar, tolka jordartsskikten och spåra konstruktionsdetaljer i dessa.

Efter att vi under etapp 1 fått klart för oss hur området såg ut så tog vi beslut om vilka platser som etapp 2 skulle utföras på.

På ett av dessa lägen använde vi grävmaskin för schaktgrävning. Detta gjordes på en plats som vi pekat ut som intressant redan vid skrivandet av arbetsplanen. Platsen bedömdes som ett möjligt boplatsläge vid den tiden då Ancylussjön stod som högst och kan ha varit det även senare när kusten drog sig tillbaka och Muonio älv bildades. Kända mesolitiska boplatser finns i närområdet på liknande höjder eller forntida "öar". I det utpekade området lades schakten på en nordlig sluttning av en höjd. Den högsta punkten på höjden låg dock utanför utredningsområdet drygt 40 m söderut (bilaga 1:3 och bilaga 2:1).

På övriga intressanta lägen som vi noterat under etapp 1 grävde vi provgropar med spade och skärlev. Provgropar grävdes norr och söder om byn Ristimella (bilaga 1:4 och bilaga 2:2)

Bedömningar av status på några lämningar som låg utanför utredningsområdet gjordes också, efter telefonkontakt och mailväxling med länsstyrelsen. Det fanns en möjlighet att dessa så kallade "bevakasobjekt" (lämningar vars status som fornlämning inte kunnat fastställas) kunde vara fornlämningar. Då fanns det också en möjlighet att deras skyddsområden kunde sträcka sig in i utredningsområdet. Med anledning av detta tittade vi närmare på lämningarna Pajala 401:1 och 401:2 samt Pajala 410:1. Vid Pajala 410:1 utfördes intensiv sondning och avsökning med metalldetektor i ett försök att hitta boplatmaterial. Vid Pajala 401:1-2 granskades platsen okulärt. Fyndmaterialet som insamlades år 1992 vid fornminnesinventeringen, granskades också som en del i bedömningen av dessa lämningar (bilaga 1:5 och bilaga 2:3).

Allt dokumentationsmaterial kommer efter rapportens färdigställande att förvaras i Norrbottens museums arkiv och bildarkiv.

Avvikelser från undersökningsplanen

Inga avvikelser från arbetsplanen gjordes.

Efter överenskommelse med länsstyrelsen utfördes dock ett kompletterande besök av två fornlämningar som ligger utanför utredningsområdet, för att säkerställa om lämningar sträckte sig in i utredningsområdet eller ej (se ovan under rubriken metod och utförande).

Resultat

Vid utredningen påträffades inga nya forn- eller kulturlämningar vid den arkeologiska utredningen.

Däremot finns några sedan tidigare kända fornlämningar inom utredningsområdet, tre boplatsgropar vid det södra brofästet för bron över Kaunisjoki vid Kaunisjoensuu.

Undersökningsresultat

Tre sedan tidigare kända fornlämningar ligger inom eller delvis inom utredningsområdets gränser. Det är tre boplatsgropar, Raä nr Pajala 110:1, 110:2 och 110:3. Pajala 110:2 är den som ligger längst ifrån vägen, men även den ligger delvis inom utredningsområdet eftersom gropens vall går in i detta. De tre boplatsgroparna mättes in på nytt eftersom de punkter som finns markerade i FMIS ligger fel (och i

två fall utanför utredningsområdet). Beskrivningarna av lämningarna och deras inbördes placering är dock korrekta i FMIS textdel.

- Pajala 110:1: *Boplatsgrop, oval, 2,3 x 1,7 m (NÖ-SV), 0,4 m dj, omgiven av svaga vallrester 1 m br och 0,2 m h. Delvis dubbla markytor på vällen.*

Kommentar år 2012: Boplatsgropen ligger inom utredningsområdet. Gropens centrum är 6 m från dikeskant. Påverkas direkt av eventuell dikesflyttning på grund av vägbreddning, om dikets dragning behöver ändras.

Korrekta koordinater: N 7493205 / E 875162

- Pajala 110:2: *Omedelbart intill, 1 m SSV om 110:1 är en boplatsgrop., oval, 2x1,7 m (NV-SÖ), 0,4-0,7 m dj, svagt omgiven av en vall, 1 m br och 0,05 m h. På vällen ställvis dubbla markytor.*

Kommentar år 2012: Boplatsgrop i direkt anslutning till Raä 110:2. Vallen går in i utredningsområdet. Eftersom 110:1 och 110:2 ligger tätt ihop och mer eller mindre delar den mellanliggande vällen bör de två boplatsgroparna ses som en helhet. Om man skadar den ena, skadar man också den andra.

Korrekta koordinater: N 7493204 / E 875160

- Pajala 110:3: *9 m NNÖ om 110:1 är en boplatsgrop, rund 2 m i diam, 0,1 m dj. På ytan är rester av sentida eldning i form av förkolnad ved. Vid fornminnesinventeringen 1992 sattes etiketten "Bevakas" på denna lämning..*

Kommentar år 2012: Boplatsgrop, men registrerad som "bevakas" i FMIS. Denna ligger ännu närmare dikeskanten än Pajala 110:1. Den bör vara skyddad i och med att skyddsområdet från 110:1 bör sträcka sig över denna. Avståndet mellan dem är 9 m. En grop utan synlig vall. Det går dock inte med okulära metoder avgöra om detta är en fornlämning eller kulturlämning.

Korrekta koordinater: N 7493215 / E 875159

Några ytterligare lämningar bör också kommenteras. De ligger inte inom utredningsområdet, men de ligger så nära att deras skyddsområden kan komma att beröras av eventuella vägarbeten.

- Pajala 410:1(*Ur FMIS*): *Boplats av stenålderskaraktär. På en yta, 3 m diam, påträffades enstaka skärvstenar, de flesta koncentrerade mellankollager och finsiltig sand på en yta av 0.2 m diam i ett skogsplogspår (NNV-SSÖ). Där tillvaratogs 1 möjligt kvartsitavslag, 2 m SSÖ om dessa tillvaratogs 1 kvartsitavslag av god kvalitet från en kolkoncentration. Beväxt med mossa, myrris, lingon, kråkbär, blåbär m.m. Platsen är förstörd av skogsplöjning.*

Kommentar år 2012: Pajala 410:1 är registrerad som boplats men med den antikvariska bedömningen "bevakningsobjekt". Hittades 1992 i plogfåror i skogsbruk, men är år 2012 kraftigt igenväxt. Vi kunde inte se någonting vid den okulära besiktningen. Efter telefonkontakt med länsstyrelsen sökte vi av området som låg mellan de 16 m väster om väggkanten som anges i FMIS och dikeskanten för att försöka avgöra status på lämningen, d v s avgöra om det är en fornlämning, och om denna i så fall sträcker sig in i utredningsområdet.

Vid inventeringen 1992 påträffades endast enstaka skärvstenar på en begränsad yta 16 m väster om vägen. Vid utredningen 2012 genomsöktes en yta som sträckte sig

ca 80 m norr om och 30 m söder om den markerade platsen för 410:1 i FMIS. Anledningen till den relativt stora ytan berodde på att beskrivningen av läget för 410:1 i FMIS var oprecis. Uppgiften om en nord-syd gående väg stämmer dåligt med verkligheten (bilaga 2:3). Skelleftepikar och sond användes för att för att känna om där fanns skärvsten under markytan. Även metalldetektor användes eftersom den också kan reagera på skörbränd sten enligt tidigare erfarenheter. Inget boplatsmaterial påträffades vid utredningen 2012.

Vid inventeringstillfället 1992 var hela skiftet skogsharvat och rimligtvis borde mer boplatsmaterial ha påträffats om detta varit en boplats. Den mark som ligger inom 16 m avstånd från vägen består av finkornig sand och bildar en grund fuktig sänka mellan vägen och ett litet högre sandområde ca 30 m längre väster om 410:1 i FMIS. Även detta torrare område var dock markberett under 1992 och inventerarna borde ha sett om det funnits boplatsmaterial i dessa markberedningsspår. Någon möjlighet att lägga ned tid för att hitta boplatsspår längre västerut fanns inte inom ramen för den nu aktuella utredningen (bilaga 1:5 och bilaga 2:3).

I Norrbottens museums samlingar finns det fyndmaterial som plockades in 1992. Vid en titt på de fynden står det klart att biten av kvartsit inte är ett avslag, utan snarare en sten som troligtvis spräckts av skogsmaskiner. Biten av kvarts är av bra kvalitet, men visar inga spår av bearbetning. Det saknar träffpunkt från en hammarssten och har inga sprickor som visar hur en eventuell hammare träffat. Det är ett möjligt avslag, men inte ett tydligt. I ljuset av ovanstående kan Pajala 410:1 fortfarande inte ges status som fast fornlämning, men statusen som "bevakasobjekt" bör kvarstå eftersom delar av området västerut inte genomförts.

- Pajala 401:1 (*Ur FMIS*): Kokgrop, rektangulär, 4.5x0.5 m (NÖ-SV) och 0.05 m dj, omgiven av en vall, intill 1.1 m br och 0.1 m h, tydligast i NV. I gropen är en tät stenpackning med kollager ovanpå. Beväxt med en björkplanta, vide och en stubbe. Ett staket (N-S) skär anläggningen i mitten.

Kommentar år 2012: Inget staket finns kvar på platsen. Kokgropen ligger på ett sådant sätt att den inte berörs vägbreddningen, men den ligger ca 6 m öster om vägslänten mot väg 880 och bara ca 2 m utanför utredningsområdets gräns. Kokgropen bör ha ett skyddsområde, och detta går med all sannolikhet in i utredningsområdet. Väg 880 grävdes ned ett par meter i älvbrinken när den byggdes. Det är nu en brant grävd slänt från det markområde där kokgropen ligger, ned mot vägen och diket. Om vägen ska breddas finns det risk att skärningen för vägen kommer ännu närmare kokgropen med risk för skador (bilaga 2:4).

- Pajala 401:2 (*Ur FMIS*): ...50 m N om 401: 1, intill och Ö om bod är Boplats av stenålderskaraktär?, oklar utsträckning. På en yta av 9x1 m (N-S) påträffades två skärvstensliknande, 0.12 och 0.2 m st, stenar under takbandet av boden på platsen. 0.2 m S om dessa ytplockades ett bearbetat stycke av rökkvarts (god kvalitet). 3.5 m ÖSÖ om denna tillvaratogs ett avslag av kvarts.

Kommentar år 2012: Läget för boplatsen liksom för kokgropen är på kanten av älvbrinken ned mot Muonio älv. Fyndmaterialet består bland annat av ett stycke rökkvarts. Den är helt klart bearbetad av människor och med tanke på det övriga fyndmaterialet som hittades vid ladan/boden 1992 och kokgropen 50 m längre söderut råder det inte någon tvekan. Detta är en boplats av stenålderskaraktär. Marken mellan ladan/boden och vägen gammal odlingsmark (plogad). Det bör

finnas möjligheter att hitta mer boplatsmaterialet under plogdjup på åkern intill, mellan ladan och väg 880 (bilaga 2:4).

För ovanstående 5 sedan tidigare kända fornlämningar har skyddsområden föreslagits till länsstyrelsen.

Vetenskaplig tolkning

I den relativt smala yta som utgör utredningsområde påträffades inga nya lämningar, men på flera ställen efter väg 880 finns potentialen att hitta fler fornlämningar. Vid utredningen kunde vi vid flera tillfällen se områden utanför utredningsområdet som definitivt skulle värda att titta närmare på vid en fornminnesinventering inom de kartblad som inte genomgått en sådan, i den norra delen av utredningsområdet (d.v.s. område A och område B). Där finns bland annat i Område A områden med små kullar nära gammal myrmark som har stora möjligheter att innehålla boplatser av stenålderskaraktär från äldsta mesolitikum och framåt. Vid ytterligare exploateringar i de här trakterna bör man vara medveten om att det finns stora möjligheter att upptäcka tidigare oupptäckta fornlämningar.

Vidare undersökningar

Inga nya forn- eller kulturlämningar påträffades inom utredningsområdet vid denna utredning. Däremot finns tre sedan tidigare kända fornlämningar inom utredningsområdet gränser (Boplatsgroparna Pajala 110:1-3) samt några lämningar just utanför utredningsområdet vars skyddsområden påverkas (Kokgropen Pajala 401:1 och Boplatsen Pajala 401:2) Norrbottens museum anser att dessa lämningar helt (Boplatsgroparna) eller delvis (Kokgropen och Boplatsen) bör genomgå arkeologiska förundersökningar om vägverket planerar markarbeten som riskerar att påverka dem eller deras skyddsområden.

Om vägverket beslutar att bredda vägen på den sidan där lämningar inte finns anser Norrbottens museum att det finns en möjlighet att undvika skador. Det sätt som vägverket planerar att utföra vägarbetena måste dock meddelas till länsstyrelsen. Det är länsstyrelsen i Norrbottens län som tar beslut om vilka vidare arkeologiska insatser som krävs.

Utvärdering

Att i utredningsområdets hitta ytterligare fornlämningar låg inom det rimligas gräns, med tanke på att det finns ganska mycket fornlämningar i närområdet. Men den här gången framkom inga nya lämningar. En anledning till detta kan vara att vägen och utredningsområdet inte löpte på de absolut bästa topografiska lägena. En annan kan vara att flertalet lämningar redan är påträffade i området i samband med fornminnesinventeringen.

2012-11-21
Norrbottens museum
Avd. Kulturmiljö

Olof Östlund
Arkeolog

Referenser

- Klang, Lennart 2011: Frivillig arkeologisk utredning Aareavaara. För planering av nu vägsträckning till väg 880, Pajala kommun, Norrbottens län, år 2011. Landskapsarkeologerna 2011.
- Palmbo, Frida och Östlund, Olof 2009. *Slutrapport 2009:27. Allmän arkeologisk utredning. Tapuli. Utredning steg 1 utan KML-beslut. En kompletterande arkeologisk översiktsstudie för Tapuli gruvprojekt. Pajala socken och kommun, Västerbottens län, Norrbottens län.* Norrbottens museum. Dnr 166-2009.
- Palmbo, Frida och Östlund, Olof 2009. *Rapport 2010:28. Arkeologi. Järnvägskorridoren Nord-Huuki. Arkeologisk utredning inför planerad järnvägsdragning på fastigheterna Aareavaara 1:11, 4:3, 6:19, Huuki 4:14, 6:1 och Kaurisvaara 1:12, 1:3, 11:5 m fl. Pajala socken och kommun, Västerbottens län.* Norrbottens museum. Dnr 113-2010
- Östlund, Olof 2010: Rapport 2011:24. *Arkeologi. Aareavaara – Tidigmesolitiska kustboplatser nära inlandsisen. (Mellan is och hav-projektet 2010). Arkeologisk undersökning av del av fornlämning Pajala Raä 1276 och Raä 1277, fastigheten Aareavaara 4:10, Pajala socken och kommun, Västerbottens län.* Norrbottens museum. Dnr 131-2010.

Bilagor

1. Översiktskartor

- 1.1 Översikt: Hela utredningsområdet väg 880 (Översiktskartan, skala 1:100 000)
- 1.2 Fornlämningsöversikt (Röda kartan, skala 1:150 000)
- 1.3 Utredningsområde väg 880, Område A (Ortofoto/flygfoto, skala 1:10 000)
- 1.4 Utredningsområde väg 880, Område B (Ortofoto/flygfoto, skala 1:20 000)
- 1.5 Utredningsområde väg 880. Område C (Ortofoto/flygfoto, skala 1:20 000)
- 1.6 Utredningsområde väg 880, Område D (Ortofoto/flygfoto, skala 1:10 000)

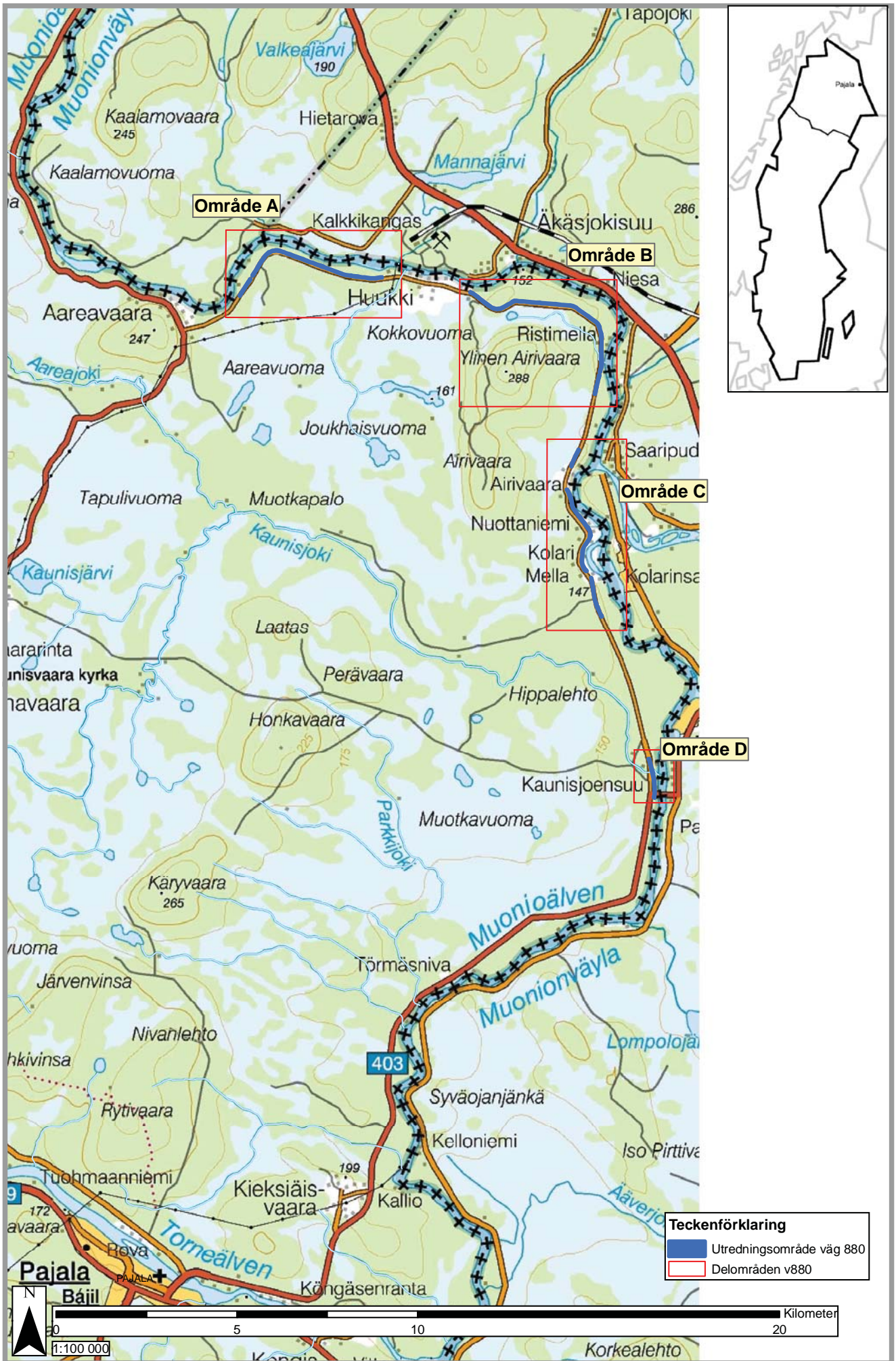
2. Detaljkartor

- 2:1 Grävmaskinsschakt i Område A (Ortofoto/flygfoto, skala 1:1 000)
- 2:2 Provrutor i Område B (Ortofoto/flygfoto, skala 1:5 000)
- 2:3 Sondad yta vid Raä 410:1, i Område C (Ortofoto/flygfoto, skala 1:1 000)
- 2:4 Pajala 401:1 och Pajala 401:2 i Område C (Ortofoto/flygfoto, skala 1:1 000)
- 2:5 Exakta lägen för Pajala 110:1, Pajala 110:2 och Pajala 110:3 i Område D (Ortofoto/flygfoto, skala 1:1 000)

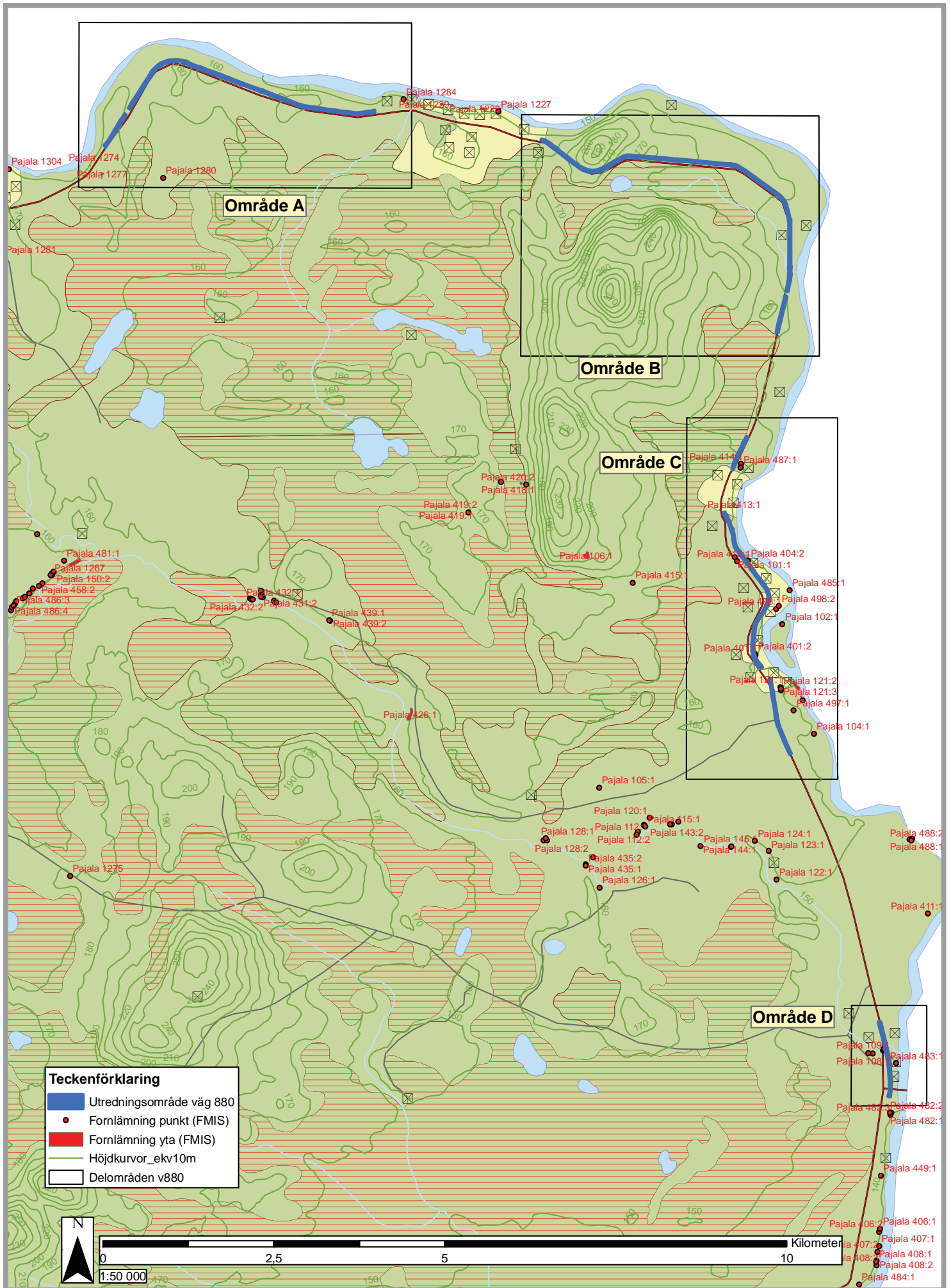
3. Fotolista

Utredningsområde, väg 880.

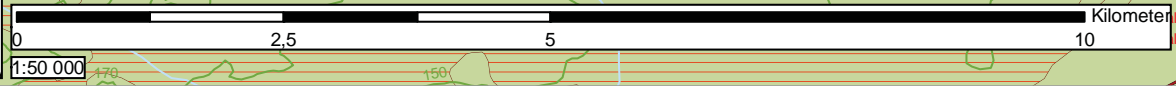

Fornlämningsöversikt

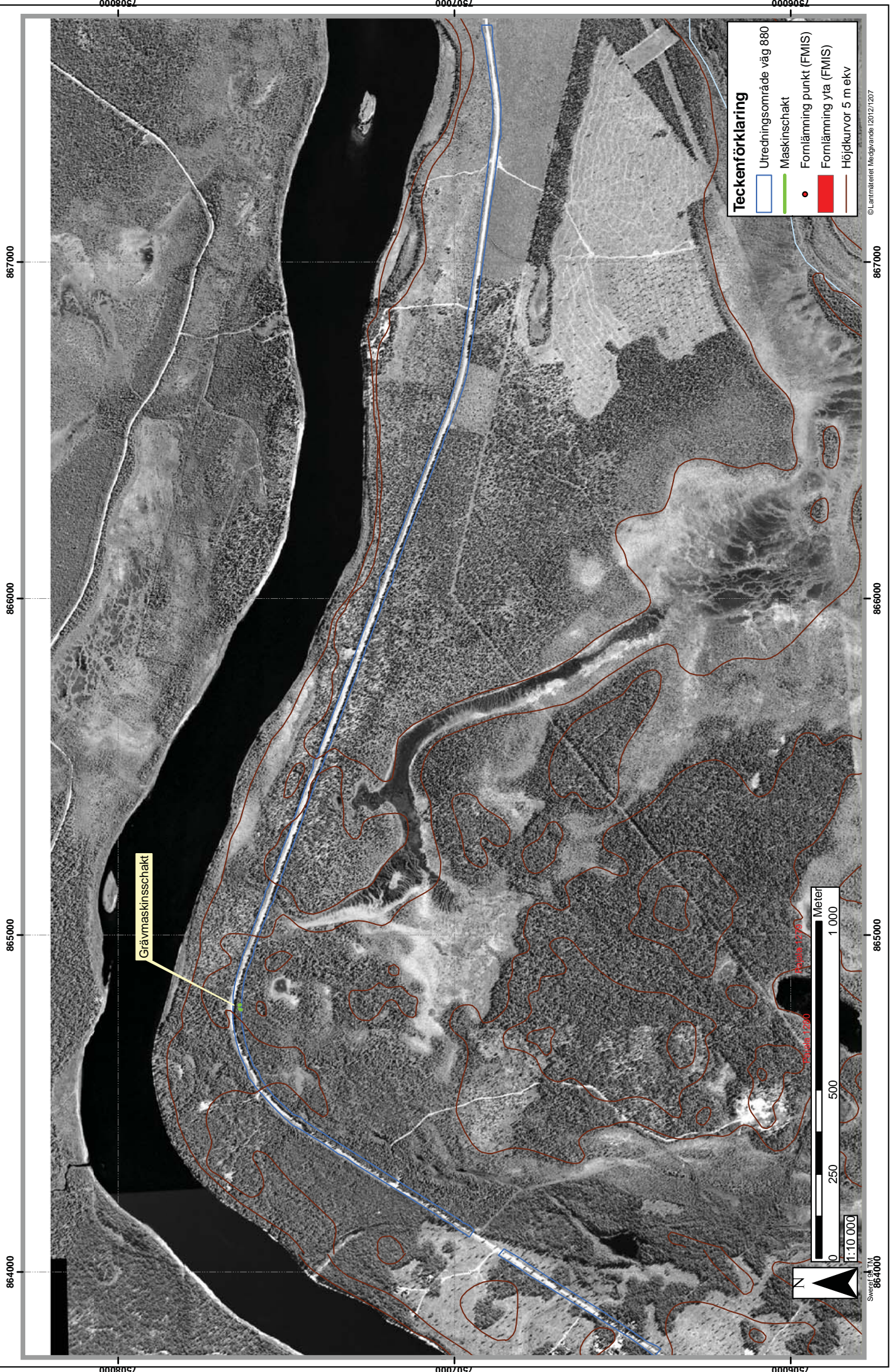
Teckenförklaring

- Utredningsområde väg 880
- Fornlämning punkt (FMIS)
- Fornlämning yta (FMIS)
- Höjdkurvor_ekv10m
- Delområden v880

Utredningsområde väg 880, område A

Gråmaskinsschakt

Teckenförklaring

- Utredningsområde väg 880
- Maskinsschakt
- Fornlämning punkt (FMIS)
- Fornlämning yta (FMIS)
- Höjdkurvor 5 m ekv

0 250 500 1 000 Meter

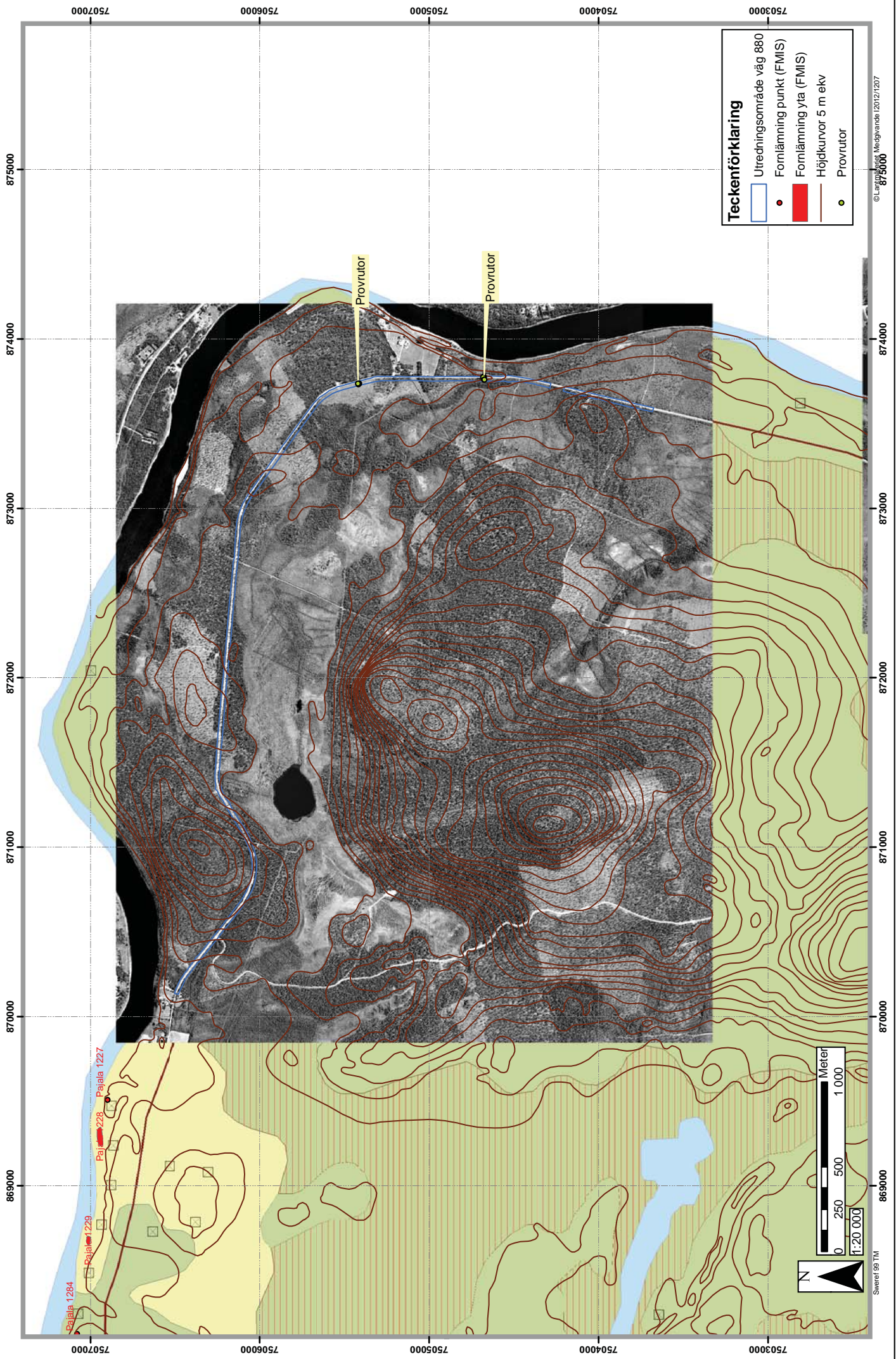
1:10 000

N

Swegol SA TM 864000

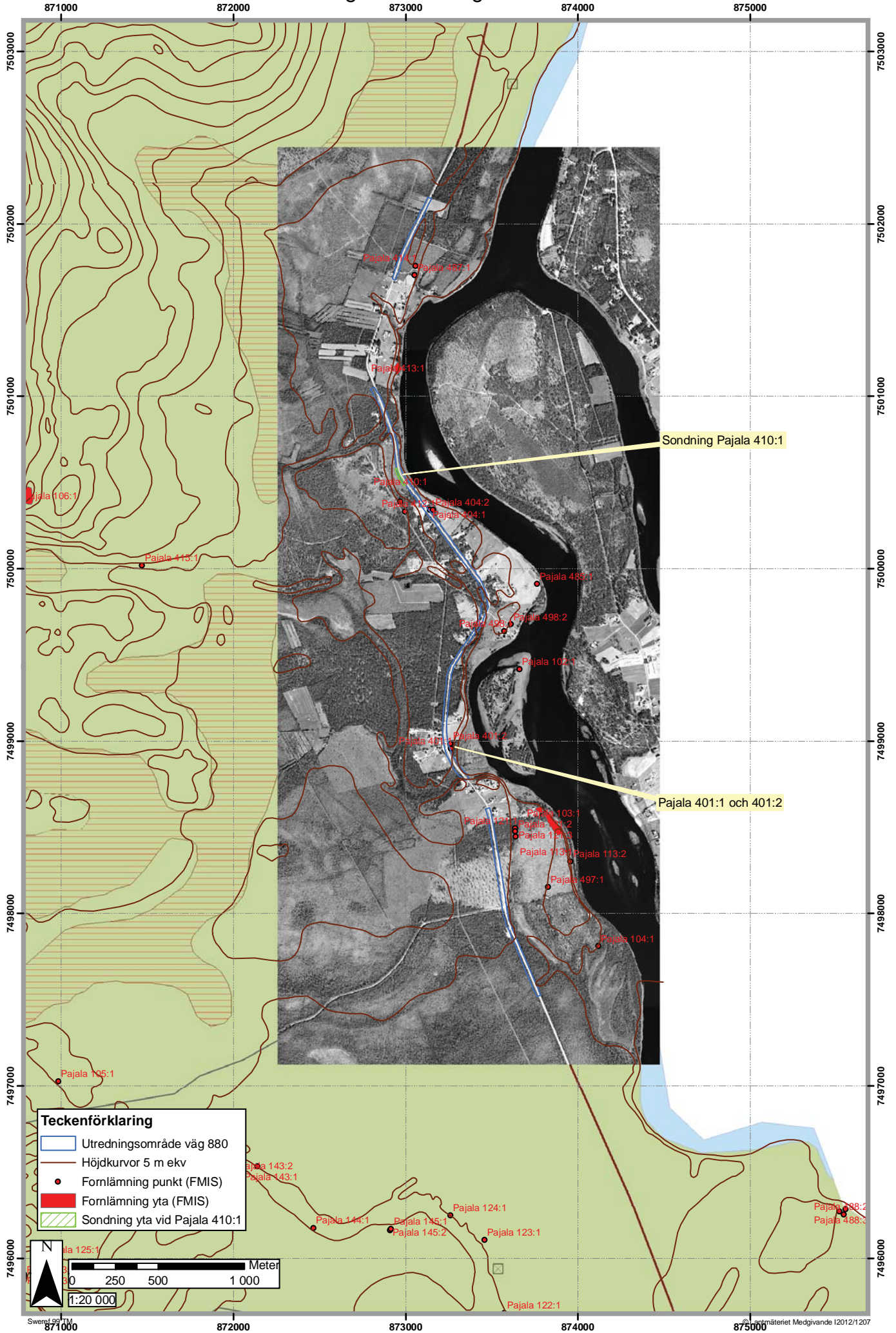

Utredningsområde väg 880, område B

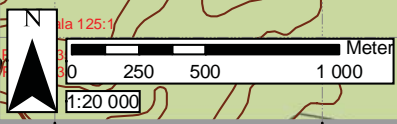

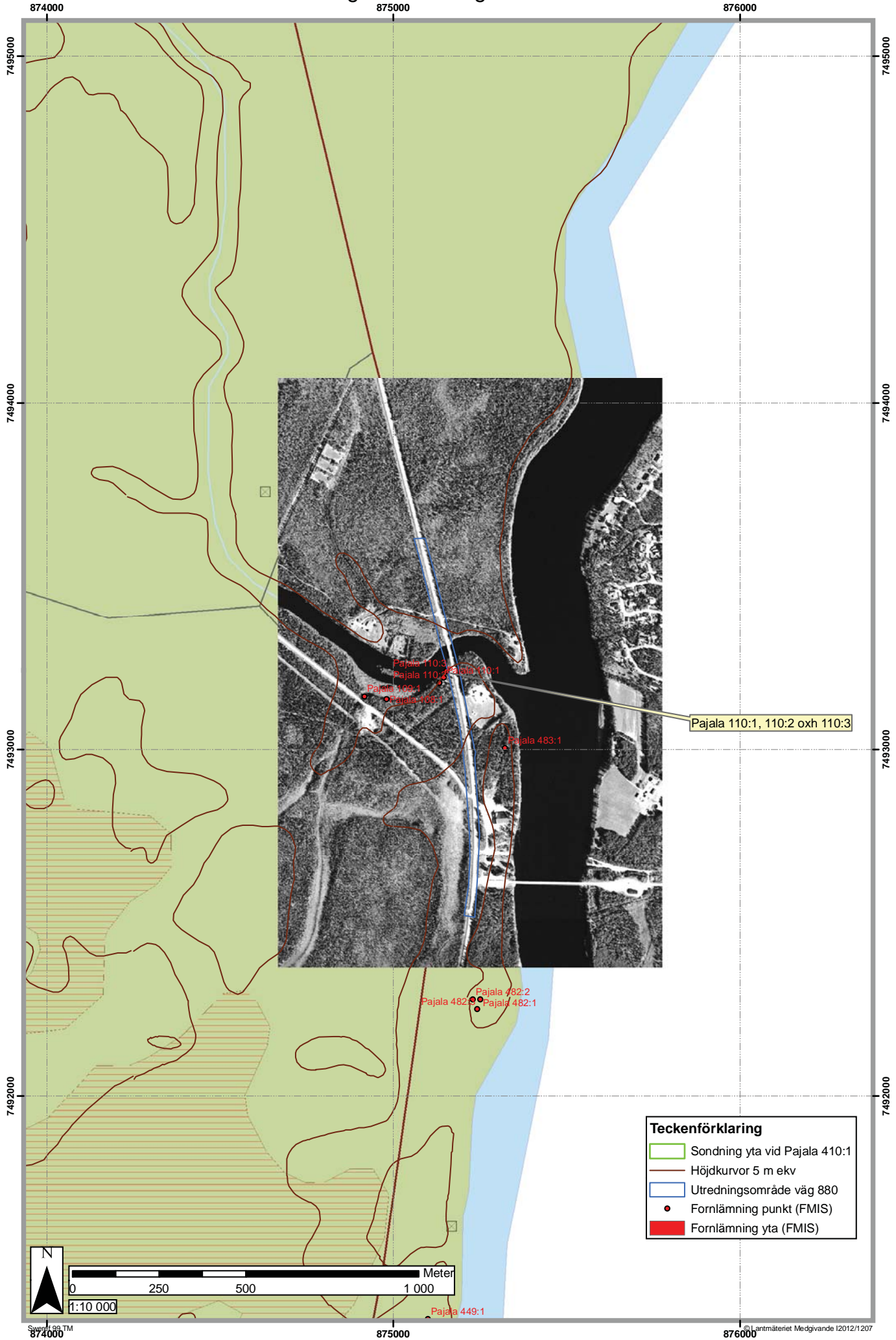
Utredningsområde väg 880 område C

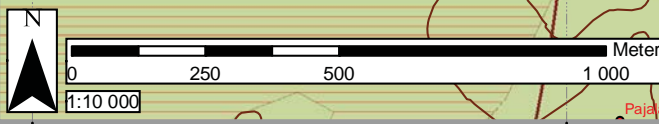
- Teckenförklaring**
- Utredningsområde väg 880
  - Höjdkurvor 5 m ekv
  - Fornlämning punkt (FMIS)
  - Fornlämning yta (FMIS)
  - Sondning yta vid Pajala 410:1

Utredningsområde väg 880 område D

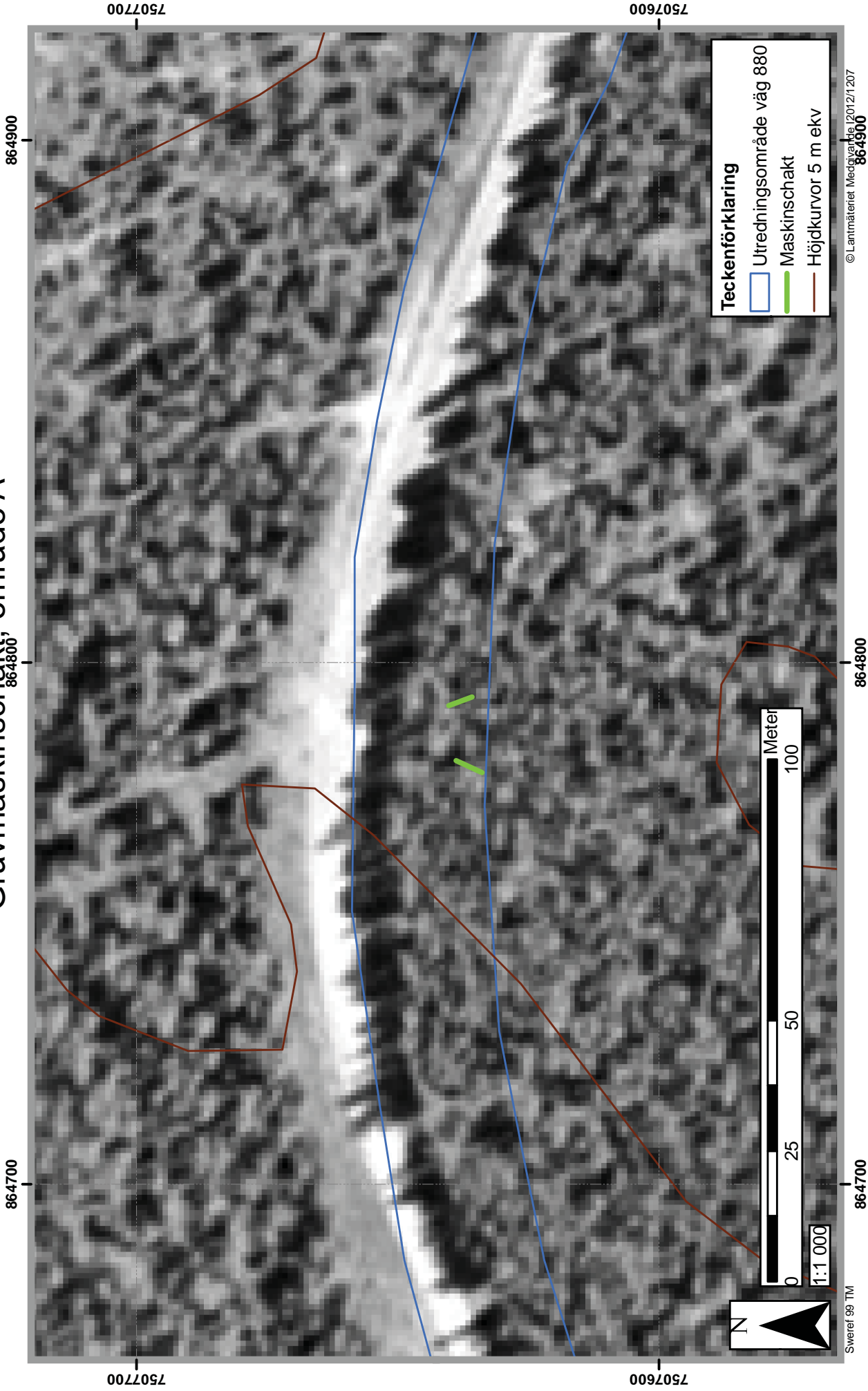

- Teckenförklaring**
- Sondning yta vid Pajala 410:1
  - Höjdkurvor 5 m ekv
  - Utredningsområde väg 880
  - Fornlämning punkt (FMIS)
  - Fornlämning yta (FMIS)

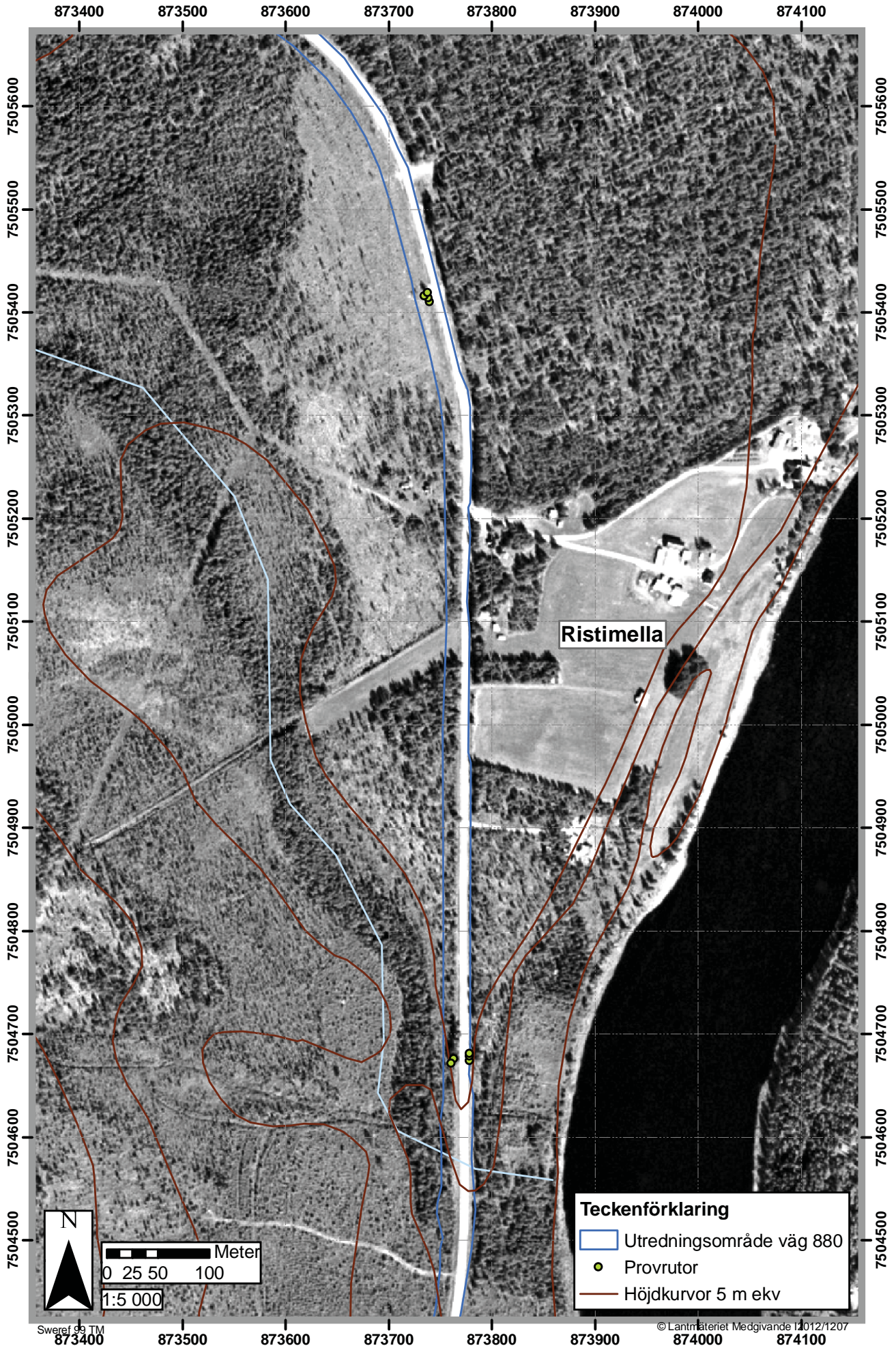

Grävmaskinschakt, område A

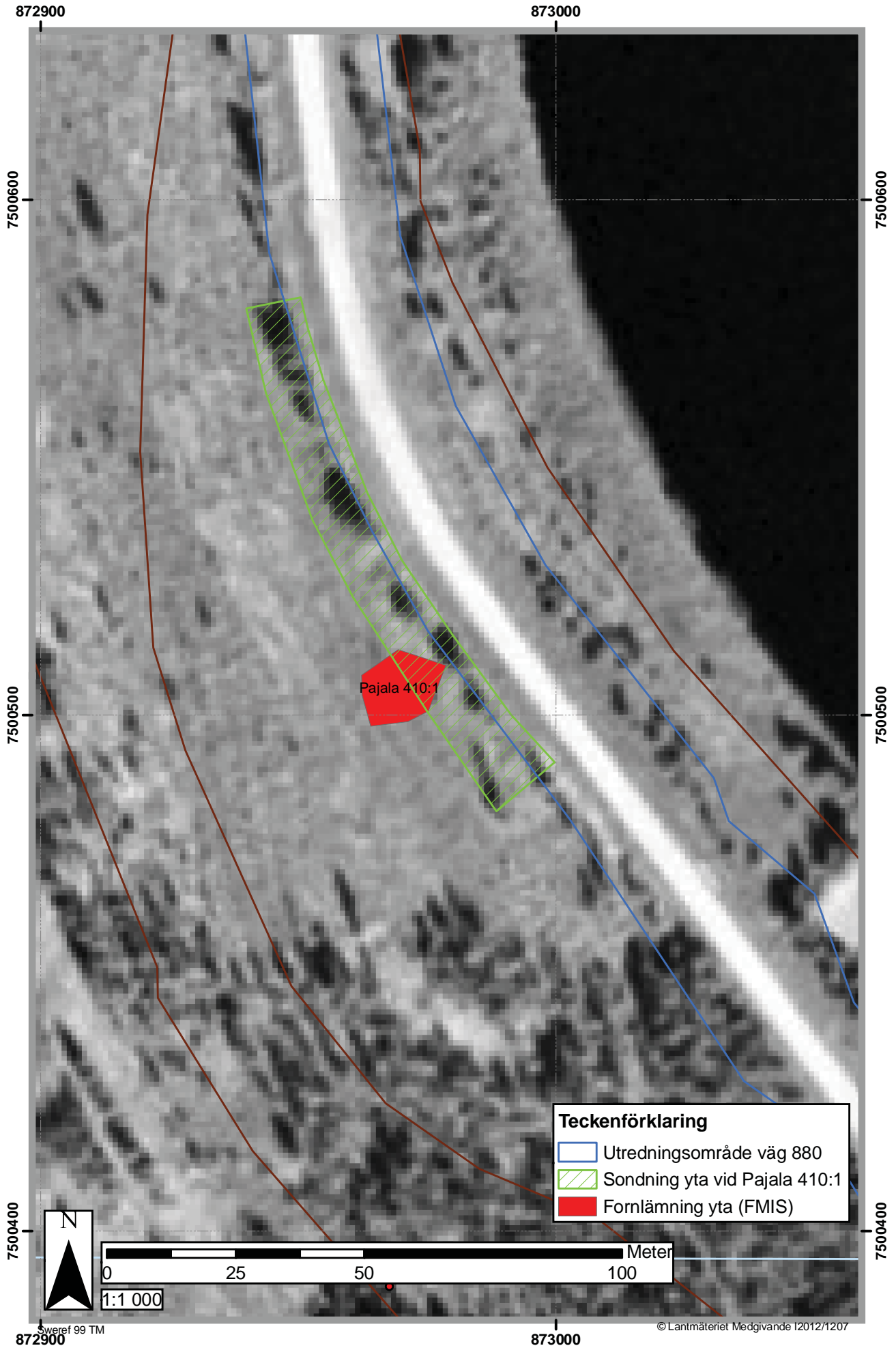

Provrutor, område B

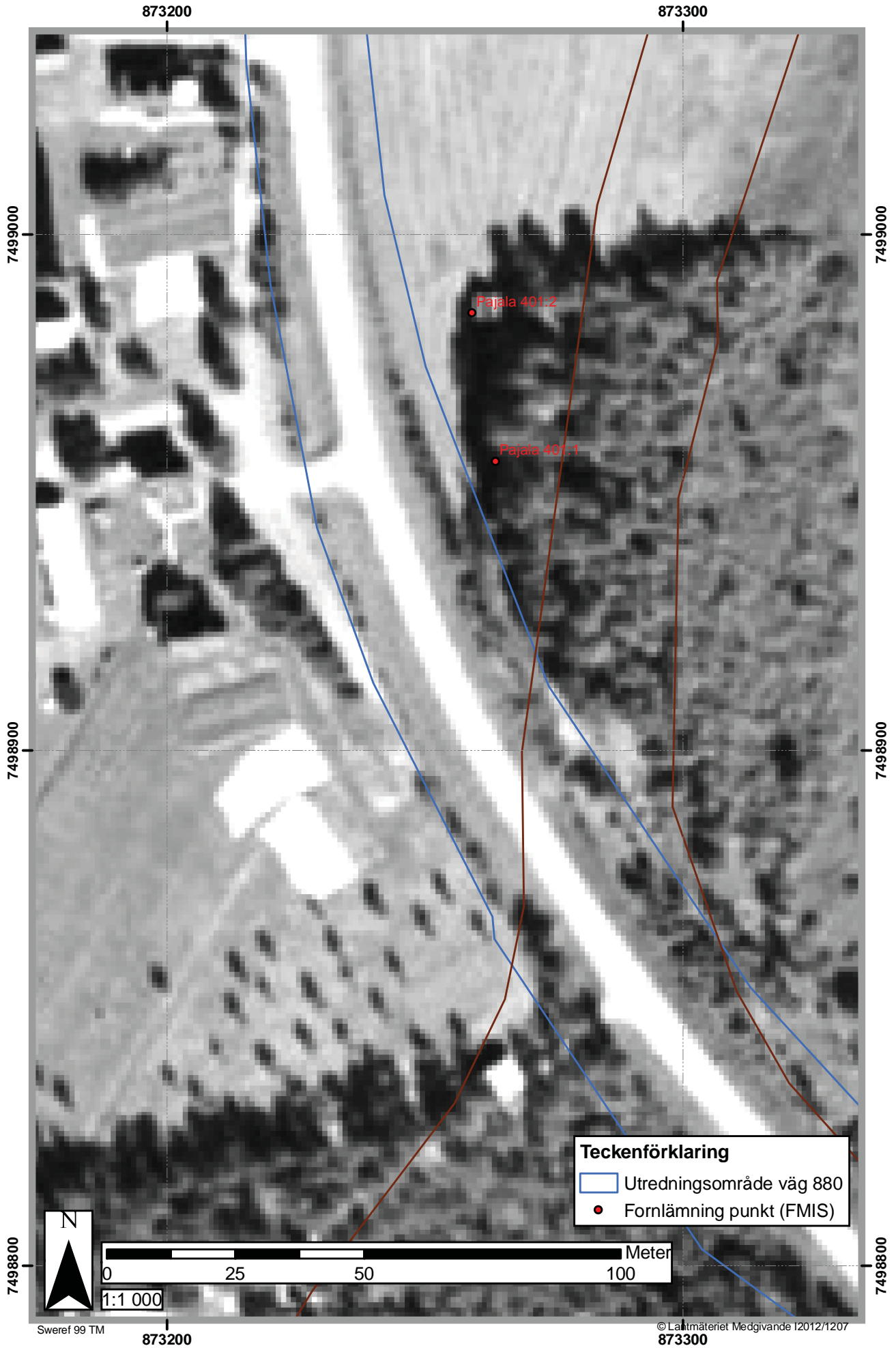

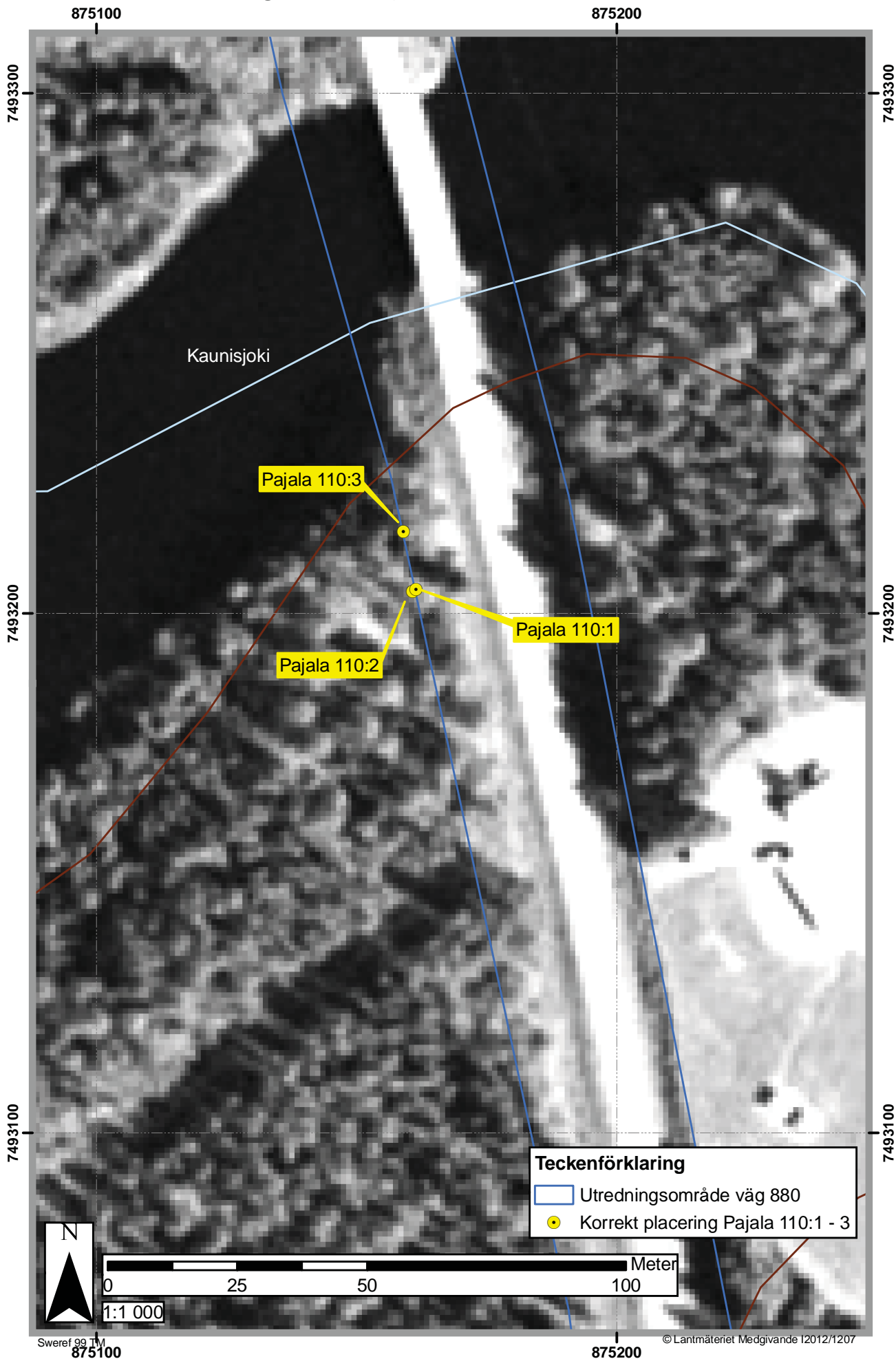
Sondad yta vid Raä 410:1, område C

Pajala 401:1 (kokgrop) och Pajala 401:2 (boplats)

Korrekt läge för Pajala 110:1, 110:2 och 110:3

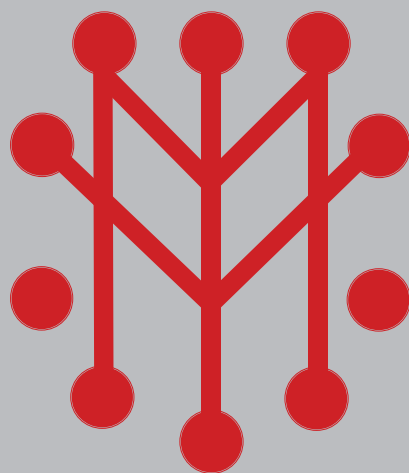
Fotolista: Väg 880 Aareavaara – Kaunisjoensuu, arkeologisk utredning

Fotografer:

Åsa Lindgren (ÅL), Frida Palmbo (FP), Olof Östlund (OÖ)

Acc nr	Motiv	Taget mot	Fotograf
2012:69:01	Arbetsbild. Frida Palmbo söker fornlämningar efter väg 880 söder om byn Ristimella. Delområde B:s södra ände.	NV	OÖ
2012:69:02	Boplatsgropar. (Raä 110:1 och 110:2 Pajala socken). Frida Palmbo står i den närmaste av dem.	SSV	OÖ
2012:69:03	Boplatsgroparna vid bron över Kaunisjoki vid Kaunisjoensuu (Raä 110:1 och 110:2, Pajala sn). Frida Palmbo står vid den tredje boplatsgropen (Raä 110:3).	NNÖ	OÖ
2012:69:04	Boplatsgrop (Raä 110:3, Pajala sn). Sonden med röd varseltejp på handtaget står i gropens centrum.	NNV	OÖ
2012:69:05	Kokgrop (Raä 401:1, Pajala sn). Sonden står i ena änden av den rektangulära kokgropen och skellefteåpikerna står i andra änden av den. I bakgrunden ser man väg 880.	SV	OÖ
2012:69:06	Kokgrop (Raä 401:1, Pajala sn). Sonden står i ena änden av den rektangulära kokgropen och skellefteåpikerna står i andra änden av den.	NV	OÖ
2012:69:07	Plats för provrutor 1-5, söder om byn Ristimella. Frida Palmbo gräver .	NNÖ	OÖ
2012:69:08	Plats för provrutor 1-5, söder om byn Ristimella. Frida Palmbo står på kanten av en älvbrink som sluttar ned mot Muonio älv.	NÖ	OÖ
2012:69:09	Plats för provrutor 6-9, väster om byn Ristimella. Olof Östlund mäter in de provrutor som grävts på ett avsnitt med högre liggande sandmark.	SÖ	FP
2012:69:10	Plats för provrutor 6-9, väster om byn Ristimella. Olof Östlund mäter in de provrutor som grävts på ett avsnitt med högre liggande sandmark.	SSV	FP
2012:69:11	Plats för grävmaskinsschakt i kurva som ska rätas mellan Aareavaara och Huuki.	VSV	OÖ
2012:69:12	Plats för grävmaskinsschakt i kurva som ska rätas mellan Aareavaara och Huuki. I bakgrunden ser man väg 880.	NNV	OÖ
2012:69:13	Olof Östlund arbetar med Skellefteåpikar för att hitta skärvsten eller annat boplatsmaterial vid ”Boplats, bevakningsobjekt” (Raä 410:1 Pajala sn). Boplatsen registrerades med tvekan vid fornminnesinventeringen 1992. I bakgrunden är väg 880.	N	ÅL
2012:69:14	Platsen där Raä 410:1 registrerades 1992 var vid det tillfället ett hygge som blivit markberett. Idag har det vuxit igen.	ÖNÖ	ÅL
2012:69:15	Utsikt från brink ned över Raä 410:1 (Pajala sn) och Muonioälven i bakgrunden.	Ö	ÅL
2012:69:16	Ladan vid Raä 401:2 (Pajala sn). Här hittades vid fornminnesinventeringen 1992 spår efter en boplats av stenålderskaraktär till vänster om ladan på bilden.	S	OÖ
2012:69:17	Till vänster i bild är ladan vid Raä 401:2 (Pajala sn). Till höger är väg 880. I skogsdungen rakt fram, mitt i bilden finns Raä 401:1, en rektangulär kokgrop.	S	OÖ

Norrbottnens museum
Box 266, Storgatan 2, 971 08 Luleå
Telefon 0920-24 35 02
Fax 0920-24 35 60
norrbottnens.museum@nll.se
www.norrbottnensmuseum.se

NORRBOTTENS
LÄNS LANDSTING